

**Огородник В.В.**

кандидат економічних наук,  
доцент кафедри економіки та менеджменту  
Інституту банківських технологій та бізнесу  
Університету банківської справи

## СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ БАНКІВ ІЗ ДЕРЖАВНОЮ УЧАСТЮ В УКРАЇНІ

*Дослідження присвячене аналізу основних показників розвитку банків із державною участю в Україні. Розглянуто структуру власності активів вітчизняної банківської системи. Здійснено аналіз обсягів докапіталізації «Ощадбанку», «Укрексімбанку», «Приватбанку», «Укргазбанку» та виявлено негативні наслідки такого залучення коштів для фінансової та бюджетної системи. Наведено структуру ресурсів банків з державною участю в Україні. Проведено порівняння фінансового результату діяльності вітчизняних банків з державною участю. Обґрунтовано фактори, що зумовлюють низьку ефективність банків із державною участю в Україні.*

**Ключові слова:** банк, банківська система, банк із державною участю, фінансовий результат діяльності банку, соціально-економічний розвиток країни.

*Исследование посвящено анализу основных показателей развития банков с государственным участием в Украине. Рассмотрена структура собственности активов отечественной банковской системы. Проведен анализ объемов докапитализации «Ощадбанка», «Укрэксимбанка», «Приватбанка», «Укргазбанка» и выявлены негативные последствия такого привлечения средств для финансовой и бюджетной системы. Представлена структура ресурсов банков с государственным участием в Украине. Проведено сравнение финансового результата деятельности отечественных банков с государственным участием. Обоснованы факторы, обуславливающие низкую эффективность банков с государственным участием в Украине.*

**Ключевые слова:** банк, банковская система, банк с государственным участием, финансовый результат деятельности банка, социально-экономическое развитие страны.

*The research outlines the main indices for determining the current state-owned banks development in Ukraine. The structure of the domestic banking system assets ownership is determined. The paper analyses Oshchadbank, Ukreximbank, PrivatBank, and Ukgasbank amount of capitalisation and the negative consequences of such funds raising for the country's financial and budgetary systems. The structure of the state-owned banks resources in Ukraine is presented. The article also represents the comparison of the domestic state-owned banks financial results and their influence on the performance of the entire national banking system. The factors which predetermine the state-owned banks low efficiency are singled out.*

**Keywords:** bank, banking system, state-owned bank, bank financial results, socio-economic development.

**Постановка проблеми.** Діяльність банків із державною участю перебуває під пильною увагою Міністерства фінансів України, Національного банку України, міжнародних фінансових установ, аналітиків та науковців як на макrorівні – у масштабі країни, так і на мікрорівні – рівні окремої банківської установи. Аналіз основних показників діяльності банків з державною участю на макrorівні здійснюється для оцінки та прогнозування стану вітчизняної банківської

системи, кредитного та фінансового ринків країни. Щодо аналізу динаміки основних показників окремих банків із державною участю (мікрорівень), то його проводять з метою оцінки поточної ситуації з дотримання нормативів, стандартів ведення бізнесу та напрямів сприяння реалізації грошово-кредитної політики тощо. Тож у сучасних умовах актуальність цього дослідження зумовлена значним впливом банків із державною участю на стан банківської систе-

ми загалом та показники соціально-економічного розвитку країни зокрема.

#### Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Значну увагу питанням функціонування і розвитку банків із державною участю приділено у наукових працях таких іноземних та вітчизняних учених, як G. Caprio [1], La Porta [2], О.Д. Вовчак [3], С. Пелих [4], М. Анікеєв М. [4], Л.К. Кульпінська [5], О.С. Деревко [6]. Незважаючи на вагомий внесок науковців у дослідження зазначеного питання, зміни, що відбулися у структурі власності банківської системи України, потребують актуалізації аналізу показників розвитку банків із державною участю.

**Мета дослідження** полягає у проведенні аналізу сучасного стану розвитку банків з державною участю в Україні та визначенні їх ролі у вітчизняній банківській системі.

**Виклад основного матеріалу.** Банки з державною участю мають важливе значення у соціально-економічному розвитку держави. Ці банки є своєрідною запорукою збереження істотної частки вітчизняного капіталу в банківській системі. Особливої ваги процеси участі держави в банківництві набули в умовах подолання наслідків фінансової кризи після 2008 року, коли через різні обставини державам довелося вживати превентивних заходів [3]. Але увага до банків із державною участю посилюється також у результаті дій Національного банку України щодо очищення банківської системи у 2015–2017 рр. Саме тому важливим видається визначення основних показників діяльності банків з держав-

ною участю та подальших напрямів їх розвитку.

Станом на 01 жовтня 2018 року в Україні функціонують чотири банки з державною участю: «Ощадбанк», «Укресімбанк», «Укргазбанк» та «Приватбанк». При цьому лише «Ощадбанк» та «Укресімбанк» від самого початку свого існування виступають банками з державною участю. Натомість два інших банки перейшли до державної власності: «Укргазбанк» – у 2009 році внаслідок глобальної фінансової кризи 2008–2009 рр., а «Приватбанк» – наприкінці 2016 року з метою недопущення банкрутства найбільшого приватного банку.

У сучасних умовах саме банки з державною участю становлять основу банківської системи України. Адже у цих чотирьох банках зосереджено понад 55% банківських активів станом на 01.01.2018 р. (рис. 1).

Як видно з рисунку 1, за період з 2015 до 2018 року частка активів банків з державною участю у банківській системі України поступово зростає з 21% станом на 01 січня 2015 року до 55% станом на 01 січня 2018 року, що свідчить про концентрацію активів саме у банках з державною участю та часткове витіснення приватної власності з банківського бізнесу (особливо після націоналізації «Приватбанку»). Причому частка в сукупних активах вітчизняної банківської системи «Приватбанку» становить 26,2%, «Ощадбанку» – 15,7%, «Укресімбанку» – 12%, «Укргазбанку» – 4,3% станом на 01 січня 2018 року.

Вважаємо, що однією з основних причин змі-

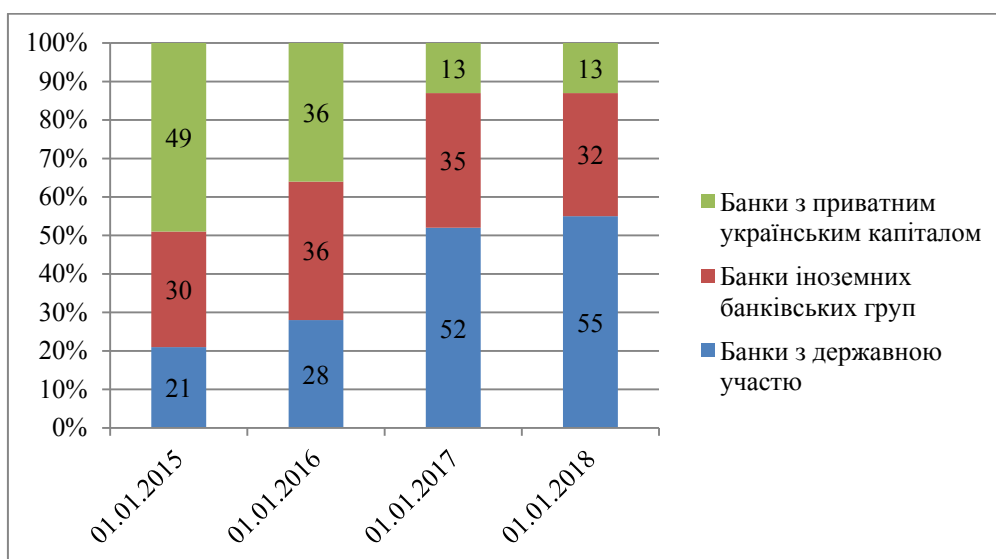


Рис. 1. Структура власності активів банківської системи України за 2015–2018 рр. (%).

Джерело: складено автором на основі даних [7].

ни структури власності активів вітчизняної банківської системи виступає саме докапіталізація банків із державною участю (рис. 2).

З рисунку 2 видно, що упродовж досліджуваного періоду з 2008 до 2017 року банки з державною участю активно докапіталізувалися. Ці заходи здійснювалися як за рахунок державного бюджету, так і за рахунок прибутків банків, але здебільшого капіталізація банків з державною участю реалізовувалася шляхом випуску облігацій внутрішньої державної позики.

Так, науковець О.С. Деревко у своїй праці зазначає про «відсутність належного планування заходів із підтримки державних банків за рахунок випуску облігацій внутрішньої державної позики. Заходи зазвичай розглядалися під час складання проекту закону про державний бюджет на відповідний бюджетний період. Проекти законів про державний бюджет в частині його фінансування не містили відповідних розрахунків та обґрунтувань, що не відповідає чинному бюджетному законодавству. Вартість державних запозичень, визначена у відповідних постановах уряду, значно відрізнялася від вартості боргових інструментів, які можна було отримати у той час на фінансовому ринку України» [6, с. 8].

Погоджуємося з позицією вченого, що докапіталізація банків шляхом випуску облігацій внутрішньої державної позики та обміну їх на акції нової емісії має негативні наслідки для економіки України, «залучення коштів на фінансово-

му ринку України за таким підходом негативно впливає на фінансову та бюджетну систему, погіршує конкуренцію, підвищує дефіцит вільних коштів на фінансовому ринку, скорочує обсяги кредитування реального сектору економіки, що може провокувати поглиблення економічних кризових явищ» [6, с. 8].

Зазначимо, що загалом за проаналізований період було докапіталізовано «Ощадбанк», «Укресімбанк», «Укргазбанк» та «Приватбанк» на загальну суму 206,21 млрд. грн., з них 107 млрд. грн. у 2016 році використано на капіталізацію «Приватбанку», що становить 51,9% від загального обсягу державних вкладень у банки з державною участю за 2008–2017 рр.

Тож стає очевидним, що саме «Приватбанк» є найбільш докапіталізованим з усіх наявних натепер банків з державною участю (56,64% від державних вкладень в усі банки з державною участю), другим за обсягом докапіталізації є «Ощадбанк» – 19,59%, третім – «Укресімбанк» – 17,4%, а четвертим – «Укргазбанк» – 6,37 %. Крім того, упродовж кризових 2009–2011 рр. було здійснено докапіталізацію банків, які перейшли у державну власність з метою уникнення банкрутства, а саме: «Родовід банк» докапіталізовано на 12,4 млрд. грн., банк «Київ» – на 3,6 млрд. грн.

Таким чином, можемо констатувати значні державні вкладення у банківську систему України упродовж 2008–2017 рр. (222,21 млрд. грн.), що здебільшого пов'язано не з плановим розви-

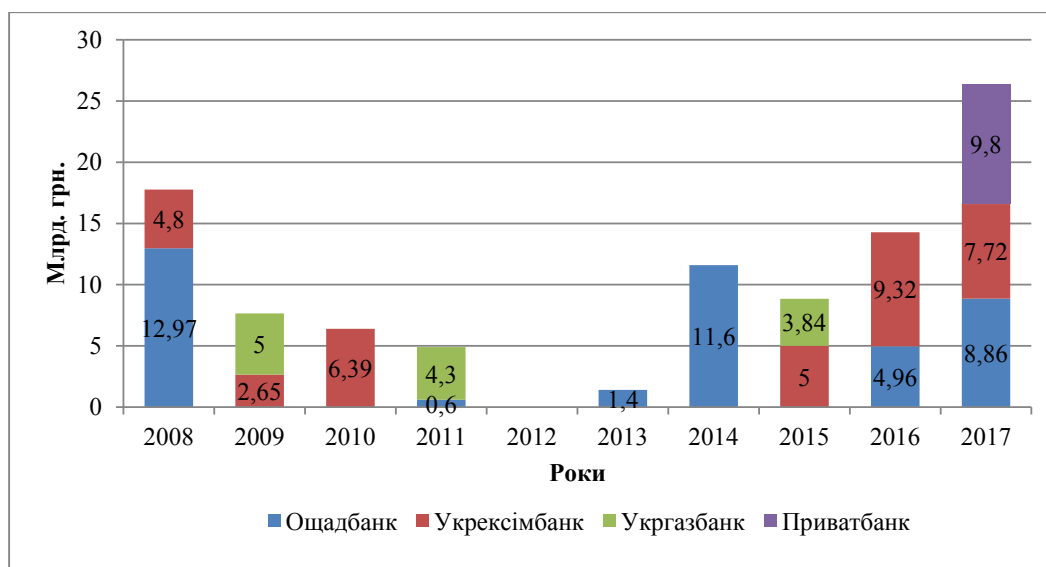


Рис. 2. Обсяги докапіталізації банків з державною участю в Україні в період 2008–2017 рр. (за винятком докапіталізації «Приватбанку» в 2016 році обсягом 107 млрд. грн.)

Джерело: складено автором на основі даних [8].

тком державного банківського сектору, а з недопущенням банкрутства націоналізованих банків та фінансовою підтримкою стабільності інших банків з державною участю.

Для більш повної характеристики сучасного стану вітчизняних банків з державною участю проаналізуємо структуру їхніх ресурсів (табл. 1). Одразу зазначимо, що у розрахунок бралися дані за зобов'язаннями та власним капіталом «Приватбанку» лише з моменту націоналізації у грудні 2016 року.

За даними таблиці 1 можемо проаналізувати динаміку зобов'язань чотирьох банків з державною участю за 2016–2018 рр. Зазначимо, що у всіх банків упродовж досліджуваного періоду відбувалося зростання обсягів зобов'язань, однак різними темпами. Так, за 2017 рік зобов'язання «Укрексімбанку» зросли на 1%, Ощадбанку на 3,7%, Приватбанку – на 12,5%, «Укргазбанку» – на 31%, а банків з державною участю – загалом на 8,2%. Зростання зобов'язань цих банків та їх частки у загальному обсязі зобов'язань банківської системи (55,2% станом на 01.01.2018 р.) свідчить про розширення депозитної бази даних банків та поступове відновлення довіри населення.

З даних, поданих у таблиці 1, видно, що за проаналізований період значення власного капіталу як одного з найважливіших показників надійності банківської установи «Ощадбанку», «Укрексімбанку», «Приватбанку» та «Укргазбанку» поступово зростає. Ці тенденції можна пов'язати з підвищенням вимог Національного банку України до статутного капіталу та зі значними обсягами докапіталізації цих банків (рис. 2).

Загалом за 2016 рік власний капітал банків з державною участю зріс більш ніж у чотири рази (що, зокрема, пов'язують із включенням «При-

ватбанку» до цієї групи банків), а за 2017 р. – у два рази. Щодо частки державного капіталу у сукупному власному капіталі банківської системи, то вона стрімко зростає: з 9% станом на 01 січня 2016 (без «Приватбанку»), до 32,3% станом на 01 січня 2017 року та 48,2% станом на 01 січня 2018 року. Таким чином, саме трійка найбільших банків з державною участю («Ощадбанк», «Приватбанк» та «Укрексімбанк») очолюють рейтинг вітчизняних банків із найвищим власним капіталом та мають найбільше можливостей для сприяння подальшому відновленню соціально-економічного розвитку в країні.

Щодо фінансового результату діяльності банків з державною участю, то упродовж 2008–2017 рр. ці банки виступали як прибутковими (у 2008, 2010, 2012 та 2013 рр.), так і збитковими (у 2009, 2011, 2014–2017 рр.) фінансово-кредитними установами (рис. 3).

Зауважимо, що під час побудови графіка врахований фінансовий результат «Укргазбанку» з 2009 року, оскільки його рекапіталізація та перехід до державної власності відбулися у липні 2009 року. Щодо націоналізованого у грудні 2016 року «Приватбанку», то у зв'язку з його колосальними збитками (у 2016 році –164,5 млрд. грн., що становить 84% загальних збитків банківської системи у цьому році, а у 2017 році – 22,8 млрд. грн.) та з метою достовірного відображення фінансового результату діяльності інших банків з державною участю вирішено було не відобразити його дані на графіку.

За період з 2008 до 2017 року банки з державною участю виступали як лідерами з прибутковості серед усіх функціонуючих банків у вітчизняній банківській системі (за підсумками 2016 року «Ощадбанк» займав другу позицію серед найприбутковіших банків

Таблиця 1

**Динаміка зобов'язань та власного капіталу банків з державною участю в Україні у 2016–2018 рр. (млн. грн.)**

Банк	Зобов'язання			Власний капітал		
	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018
Укрексімбанк	144412	155044	156555	-3127	5314	14036
Ощадбанк	152048	195540	202821	7340	15740	31419
Приватбанк	-	207713	233732	-	10885	24793
Укргазбанк	37262	48608	63722	4292	5297	5625
Усього по банках з державною участю (млн. грн.)	333724	606906	656832	8505	37237	75874
Частка по відношенню до банківської системи (%)	29,6	54,6	55,2	9	32,3	48,2

Джерело: складено автором на основі даних [7].

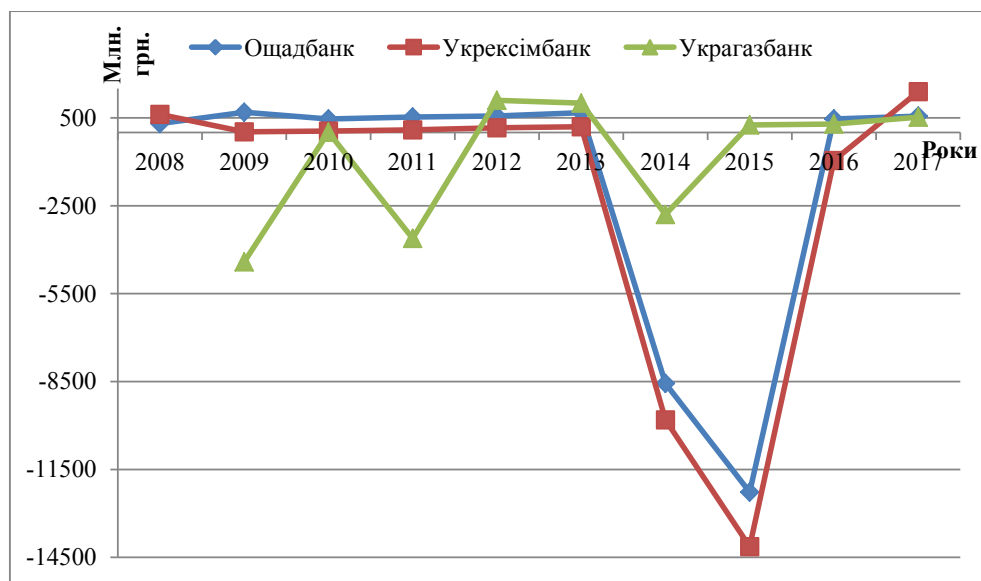


Рис. 3. Фінансовий результат діяльності банків з державною участю за 2008–2018 рр. (за винятком «Приватбанку»)

Джерело: складено автором на основі даних [7].

(464 млн. грн.), а «Укргазбанк» – четверту (288 млн. грн.); за результатами 2017 року вже три банки з державною участю увійшли до ТОП-10 прибуткових банків України: «Укресімбанк» – 5 місце (1,4 млрд. грн.), «Укргазбанк» – 9 місце (524 млн. грн.), «Ощадбанк» – 10 місце (558 млн. грн.), так і очолювали рейтинг найбільш збиткових банків (у 2016 році «Приватбанк» посів перше місце з найбільшим негативним фінансовим результатом за всі роки спостереження, на восьмому місці – «Укресімбанк» зі збитком у розмірі 956 млн. грн.; у 2017 році «Приватбанк» знову на першому місці у ТОП-10 збиткових банків України, але вже з набагато меншим результатом – 22,8 млрд. грн.). Однак, якщо зіставити обсяги докапіталізації «Ощадбанку» та «Укресімбанку» (у 2016 році ці банки в сукупності отримали 14,28 млрд. грн. від держави, а у 2017 році – 16,58 млрд. грн.) з фінансовим результатом діяльності, то їхня прибутковість видається досить умовною.

Аналізуючи причини негативного фінансового результату банків з державною участю, відзначимо як одну з основних причин необхідність формування значних обсягів резервів під проблемні активи. У 2017 році «Ощадбанком» було відраховано у резерви 1,4 млрд. грн. (за прибутку у 558 млн. грн.), «Укресімбанком» – 725 млн. грн. (за прибутку 1,4 млрд. грн.), «Укргазбанком» – 898 млн. грн. (за прибутку 524 млн. грн.), а «Приватбанком» – 20,3 млрд. грн. (за збитку в 22 млрд. грн.). Та-

ким чином, порівнявши фінансовий результат діяльності та витрати на формування резервів банків з державною участю у 2017 році, можемо стверджувати, що витрати, понесені на формування резервів, є більшими ніж отриманий ними фінансовий результат. Варто наголосити, що відрахування до страхових резервів зростають як у зв'язку зі збільшенням кредитування, так і у зв'язку з підвищенням обсягів непрацюючих кредитів та погіршенням якості кредитного портфеля. Для вітчизняних банків з державною участю останніми роками притаманна саме друга причина, адже у зв'язку із проявами фінансово-економічної кризи, банкрутством багатьох позичальників з Криму та Донбасу, значною кількістю недобросовісних позичальників корпоративного бізнесу зростає кількість негативно класифікованих кредитів, що потребує окремого дослідження.

Щодо причин, які зумовили відновлення прибуткової діяльності банків з державною участю у 2017 році (за винятком «Приватбанку»), то варто відзначити поступове скорочення відрахувань банків у резерви, зростання процентних доходів тощо. Так, вже у 2016 році банки з державною участю зменшили сукупні збитки до 203 млн. грн. з 26 млрд. грн. у 2015 році, а у 2017 році сукупний прибуток «Ощадбанку», «Укресімбанку» та «Укргазбанку» становив 2,4 млрд. грн., що свідчить про відновлення конкурентоспроможності цих банків на ринку банківських послуг.

Проаналізувавши основні показники діяльності банків з державною участю в Україні, ми дійшли висновку про наявний значний потенціал їхнього розвитку, але, водночас і неефективність діяльності на сучасному етапі розвитку, що зумовлено такими факторами:

– політизованість банків з державною участю, тобто діяльність цих банків має великий ризик бути спрямованою на підтримку інтересів політичної еліти країни. На думку Л.К. Кульпінської, «контрольовані державою банки стають живильним середовищем для корупції виборних і призначуваних чиновників, фінансових регулюючих органів і судів. Вони не тільки перешкоджають зростанню економіки, а й послаблюють основні політичні й бюрократичні інститути, від яких залежить демократія та дотримання верховенства закону» [5];

– орієнтація більшості банків з державною участю на фінансову підтримку неефективних з комерційного погляду галузей економіки та проектів, які мають важливе значення для держави, але можуть бути і неефективними з комерційного погляду. Як зазначає Дж. Капріо, «контрольовані державою банки є «збитковими машинами», оскільки вони орієнтовані не на прибутковість, а швидше на користь для політиків від фінансування проектів» [1]. З огляду на великий розмір збитків, банки з державною участю можуть становити загрозу для платоспроможності держави і ставати джерелом інфляційного фінансування дефіциту [5, с. 298];

– менш ефективне корпоративне управління у банках з державною участю порівняно з приватними банківськими установами. Так, С. Пелих та М. Аникеев зазначають, що «менеджмент державних банків, як правило, має відносно менше стимулів до скорочення витрат та максимізації прибутку банку» [4].

**Висновки.** Таким чином, у межах проведеного дослідження було проаналізовано сучасні тенденції розвитку банків з державною участю в Україні та виявлено значні перспективи цих банків у реалізації заходів з підтримки соціально-економічного розвитку держави. Водночас постає об'єктивна необхідність підвищення прибутковості діяльності банків з державною участю. Цього ефекту можна досягти шляхом перегляду стратегій та сфер діяльності вітчизняних банків з державною участю, повноцінного реформування системи їх корпоративного управління та зниження рівня проблемної заборгованості в банках, що і стане напрямом подальшого дослідження автора.

#### Бібліографічний список:

1. Caprio G. Macro Financial Determinants of the Great Financial Crisis: Implications for Financial Regulation MRPA // Working Paper 26088. October 2010. [https://mpr.ub.uni-muenchen.de/26088/1/MPRA\\_paper\\_26088.pdf](https://mpr.ub.uni-muenchen.de/26088/1/MPRA_paper_26088.pdf).
2. La Porta, Rafael, Florencio Lopez-De-Silanes, and Andrei Shleifer. 2002. Government Ownership of Banks. *The Journal of Finance* 57, no. 1: 265–301. Portico. doi:10.1111/1540-6261.00422.
3. Вовчак О.Д. Особливості посткризового розвитку державних банків в Україні. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2013. № 2 (17). С. 135 – 138.
4. Пелих С., Аникеев М. Приватизация государственных банков в условиях переходной экономики. *Банковский вестник*. 2008. № 11. С. 28–35.
5. Кульпінська Л.К. Стимулювання інвестиційного розвитку через трансформацію діяльності державних банків. *Бізнес-інформ*. 2013. № 12. С. 297–301.
6. Деревко О.С. Капіталізація державних банків як боргоутворюючий чинник в Україні: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.08. К., 2017. 21 с.
7. Показники банківської системи України. URL: [https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat\\_id=74208](https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=74208) (дата звернення: 01.10.2018).
8. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.minfin.gov.ua/> (дата звернення: 03.09.2018).

#### References:

1. Caprio G. (2010). Macro Financial Determinants of the Great Financial Crisis: Implications for Financial Regulation. MRPA, Working Paper 26088.
2. La Porta, Rafael, Florencio Lopez-De-Silanes, and Andrei Shleifer (2002). Government Ownership of Banks. *The Journal of Finance* 57, no. 1: 265–301. Portico. doi:10.1111/1540-6261.00422.
3. Vovchak, O.D. (2013). Osoblyvosti postkryzovoho rozvytku derzhavnykh bankiv v Ukraini [Features of post-crisis development of state-owned banks in Ukraine]. *Visnyk Universytetu bankivskoi spravy Natsionalnogo banku Ukrainy – Bulletin of the University of Banking of the National Bank of Ukraine*, 2 (17), 135 – 138. [in Ukrainian].
4. Pelikh, S. & Anikeev, M. (2008). Privatizatsiia gosudarstvennykh bankov v usloviakh perekhodnoi ekonomiki [Privatization of state-owned banks in a transition economy]. *Bankovskii vestnik – Bankovskiy Vestnik*, 11, p. 28–35 [in Russian].
5. Kulpinska, L.K. (2013). Stymuliuвання investytsiynoho rozvytku cherez transformatsiiu diialnosti derzhavnykh bankiv [Stimulating investment development through the transformation of state banks]. *Biznes-inform – Business-inform*, 12, p. 297-301. [in Ukrainian].

6. Derevko, O. (2017) Kapitalizatsiia derzhavnykh bankiv yak borhoutvoriuiuchy chynnyk v Ukraini [Capitalization of state-owned banks as a debt-creating factor in Ukraine]. (Ph.D. thesis). DVNZ “KNEU imeni Vadyrna Hetmana”, K. [in Ukrainian].
7. Pokaznyky bankivskoi systemy Ukrainy [Indicators of the banking system of Ukraine]. URL: [https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat\\_id=74208](https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=74208).
8. Ofitsiinyi sait Ministerstva finansiv Ukrainy [Official site of the Ministry of Finance of Ukraine]. URL: <https://www.minfin.gov.ua/>

**Ohorodnyk V.V.**

Candidate of Economic Sciences,  
Senior Lecturer at Department of Economics and Management,  
Institute of Banking Technologies and Business,  
State Higher Educational Institution “Banking University”

## **CURRENT TRENDS IN THE STATE-OWNED BANKS’ DEVELOPMENT IN UKRAINE**

The research outlines the main indices for determining the current state-owned banks’ development in Ukraine with special attention attracted to the period of 2016–2018. The analysis of the domestic state-owned banks’ current state at both macro and micro levels is carried out; the structure of the domestic banking system assets ownership is determined; it is found that the state-owned banks account for more than 55% of the domestic banking system assets. The paper analyses Oshchadbank, Ukreximbank, PrivatBank, and Ukrgasbank amount of capitalisation and the negative consequences of such funds’ raising for the country’s financial and budgetary systems. The structure of the state-owned banks’ resources in Ukraine is presented, which consists of the banks’ equity capital and liabilities. The article also represents the comparison of the domestic state-owned banks’ financial results and their influence on the performance of the entire national banking system (it is found out that in 2016 PrivatBank had the greatest losses during the modern history of the Ukrainian banking system existence). In addition, the current market share of the state-owned banks in the Ukrainian banking system is highlighted. The factors, which predetermine the state-owned banks’ low efficiency are singled out, among which are the following: a) involvement into the national political activities; b) financial support of the projects relevant for the state but non-profitable from the commercial point of view; c) outdated methods of the corporate management and financial instruments used for customer service. The approaches to determining the state-owned banks’ influence on the socio-economic development of the country are underlined; the importance of the banks’ continuous governmental monitoring is emphasised.